

היחיד והיחד בסרטי "עדים וחינוך"

מיועד לתלמידי החטיבות העליונות
משך הפעילות: כ-90 דקות

[מעבר שיעור](#)

יד ושם,
בית הספר הבין-לאומי
להוראת השואה
מגמת תקשוב

חלק א'
ערבות יהודית קודם השואה

בסרטו לודז' שלי אינה קיימת מוביל אותנו, הצופים, יוסף נוי האוז אל מחוזות ילדותו, אל רחובותיה היהודיים של העיר לודז' שבפולין. לפני המלחמה, כל אדם שלישי בלודז' היה יהודי, ולמרות הגיוון הרב בזרמים הדתיים, הרעיוניים והתרבותיים, היה בה מקום לכולם.

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

עובדיה ברוך נולד בסלוניקי, והיה בן לקהילה יהודית ים-תיכונית חמה. בתקופה מסוימת היו היהודים בסלוניקי רוב תושביה, ורבים מהם עבדו בנמל העיר ובשל כך במשך שנים רבות הוא נסגר בשבת. בסרטו יהי זכרך אהבה מתאר עובדיה את האווירה בעיר:

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

פאני ובטי, שתי האחיות למשפחת אישנהויזר, נולדו בפרנקפורט בגרמניה, ולאחר עליית הנאצים לשלטון היגרה המשפחה לאמסטרדם שבהולנד. בסרטן המשותף מאין יבוא עזרי מתארות את התבגרותן בעיר ואת השתלבותן בתנועת הנוער הציונית, שריכזה את קשיי ההגירה והיתה לעוגן עבורן.

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחיד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

שאלות לדיון:

- כיצד באה לידי ביטוי הערבות היהודית קודם השואה? כיצד היא מתבטאת בכל אחד מן הקטעים?
- מהם כוחה ותפקידה של הסולידריות היהודית עבור היחיד בקהילה?

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

חלק ב

היחיד והיחד בשנות השואה

"למזלנו אנחנו היינו משפחה"

עם כיבוש פולין על ידי הגרמנים חלה הרעה במצבן של הקהילות היהודיות ומוסדותיהן. תחת כיבוש אלים וטרור, ניסו יהודים להמשיך בשגרת חייהם. היתה זו ראשיתו של השבר ותהליך התפוררותה של החברה היהודית במהלך השואה.

בסרטו "דבר לי אליך" מתאר **ישראל אבירם** את המעבר לחיים תחת כיבוש גרמני, ואת האווירה הקשה בימים הנוראים קודם הקמת הגטו בלודז'.

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחיד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

משפחתו של **אברהם אביאל** גורשה מביתה שבדוגאלישוק לגטו ראדון שבביילרוסיה. אברהם מתאר בסרטו "החפץ בחיים", את הקושי של הפרידה מהמוכר ואת המצוקה שחשו משפחות עקב הצפיפות שחלה במגורים המשותפים. מאידך, הוא מדגיש את הערבות ההדדית בגטו.

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחיד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

דיון:

מתוך עדותו של אברהם אביאל ניתן ללמוד על כמה סוגים של עזרה ואחריות של הציבור כלפי היחיד שהתגלו בגטו. מהם? מה ייחודי לכל אחד מהם?

לצד ההנהגה הרשמית בגטאות, היו דנראט, התקיימה הנהגה אלטרנטיבית, שאחד מביטויה היה בתנועות הנוער. עם הכניסה לגטאות, שיקמו תנועות הנוער את סניפיהן, פתחו את שעריהן לילדים חדשים, שמרו על קשרים בין גטאות, והיוו מסגרת חינוכית שמילאה את החלל שנותר לאחר סגירת בתי הספר. בעדותו של **ישראל אבירם** עולה חשיבות תנועת הנוער בחייו.

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

ברבים מהגטאות שררו רעב, מחלות ומגפות. **יוסף נויהאוז** מתאר בסרטו לודז' שלי אינה קיימת את הרעב שחוותה משפחתו וניסיונות ההתמודדות עימו.

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

ערבות יהודית
קודם השואה

דיון:

- מדוע טוען יוסף נויהאוז כי 'למזלם הם היו משפחה'? מה מלמדת אמירה זו?
- מה ניתן ללמוד מתוך השקופיות שבראשית הסרטון על אחריות היודנראט בגטו לודז'?

היחיד והיחד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

אברהם אביאל מתאר את רגע השיבה הביתה לאחר האקציה שבה נרצחו אמו ואחיו הקטן. אברהם שראה את אחיו הגדול יוצא מחוץ לשטח בורות המוות, מיהר להצטרף אליו תוך סיכון חייו ושב עמו לגטו. בעדות זו הוא מתאר את השממה שנתרה בגטו לאחר הרצח ואת ניסיונותיהם לשרוד יחד.

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחיד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

חלק ג

בדידות בבריחה ובמסתור

"לי זה נראה כמו כל החיים שלי"

בשעה **שפאני רוזלאר** ובעלה מצאו משפחה שהסכימה להסתיר את בנם הפעוט אורי, והם עצמם שהו במחבוא אצל משפחה בכפר, נותרה אחותה, **בטי מאיר**, עם אמה המבוגרת. בטי החליטה לוותר על מחבוא ולהישאר יחד עם אמן. היה זה ויתור הרה גורל, שהשפיע על חייה.

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

אברהם אביאל ואחיו פנחס ברחו מגטו ראדון ופגשו את אביהם לאחר ששאר בני משפחתם נרצחו. האב לימד את ילדיו כיצד להשיג אוכל, אולם קבע כי עליהם להיפרד כדי לשרוד. מאוחר יותר הצטרף אברהם לפרטיזנים והצליח לשרוד את המאבק היומיומי ביער.

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

דיון:

מהו התהליך שעברה המשפחה היהודית בשעה שנאלצה להתחבא מפני המוות? מה אנו למדים על המאזן שבין ה"יחיד" וה"יחד" בתקופה זו?

לאחר שאמה ואחיה נרצחו, נותרו **מלכה רוזנטל** ואביה לבדם. בסרטה **בשבילך ייפתחו השמיים** מתוארת דרך המנוסה של האב והבת. לאחר שהצטרף האב לפרטיזנים, הותיר את מלכה אצל משפחת קוט, משפחת איכרים פשוטה, שסיכנה את חייה ועשתה כל שביכולתה על מנת שמלכה תישאר בחיים. מלכה חיה לבדה בתוך חבית ברפת במשך שנה וחצי, עד שחלתה והיה חשש לחייה.

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחיד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

חלק ד
מחנות

"המלחמה על הרגע, על החיים, על הרצון לחיות"

הגירוש אל המחנות, בקרונות בהמות בצפיפות מחרידה, נמשך לעתים ימים ואפילו שבועות, ללא תנאים מינימליים, ובמהלכו חלק מהמגורשים נספו. **ישראל אבירם** גורש מגטו לודז' יחד עם שאר בני משפחתו. בעלייתו לקרון הרכבת נתקל בשתיים מחניכותיו מתנועת הנוער, ולמרות הנסיעה הקשה הוא נותר מחויב לתפקידו כמדריך בתנועה.

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

דיון:

מה מלמדת התנהגותו של ישראל אבירם בקרון?

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

בשעה שאחותה ובני משפחתה שהו במחבוא, גורשו **בטי** ואמה למחנה המעבר וסטרבורק שבהולנד. בטי, שהיתה אחות במקצועה, עבדה במחנה בצריף ששימש כמרפאה. בטי לקחה על עצמה תפקיד מסוכן למדי ולמעשה סיכנה את חייה למען אסירים אחרים. במהלך צילום הסרט נזכרה בטי ביום הולדתה שנחוג במחנה ובמתנה שהוענקה לה בהיותה בת עשרים.

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

עובדיה ברוך מעיד על הסולידריות שהתקיימה בין האסירים היוונים באושוויץ. קבוצה זו ידועה הייתה בערבות ההדדית בין חבריה, שהייתה בעלת חשיבות במציאות הקיום במחנה ויכלה להוות מקור של הצלה עבור האסיר. עובדיה זכה לעבודה מצילת חיים במחנה, לאחר שחבר מסלוניקי דאג שיעבוד באחד המפעלים.

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחיד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

חלק מן הטרגדיה של הקיום האנושי בסביבת המחנה היה שמרחב הבחירה הלך והצטמצם לאינסטינקט הביולוגי הבסיסי של הקיום – ההישרדות. ההישרדות הפיזית ניהלה את האסיר במחנה וקבעה את מעשיו והחלטותיו. סיפורו של **עובדיה ברוך** יוצא דופן בשל היציאה מגבולות הקיום הפיזי על רקע נופו של המחנה.

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

בשלהי המלחמה מאות אלפי אסירים הוצעדו אלפי קילומטרים אל מחנות ריכוז בתחומי גרמניה. אחוזים גבוהים מקרב האסירים מתו במהלך הצעידה מירי, מרעב ומאפיסת כוחות. **יוסף נויהאוז** מתאר את צעדת המוות אל מחנה הריכוז רוונסבריק. למרות מצבו הפיזי הירוד, התעקש יוסף לסחוב את אביו במשך שבועות, ובלבד שאביו לא יתמוטט

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

דיון:

- במה נאחזו האסירים על מנת לשרוד במחנה? מה ניתן ללמוד על כך?
- מה משמעותם של חיי רוח במציאות של דה-הומניזציה?
- מה היה כוחו של ה"יחד" עבור ה"יחיד" בחיים במחנה?
- מה ניתן ללמוד על האופן שבו מתאר עובדיה את סיפור אהבתו לעליזה? כיצד ניתן להסביר את המסירות של יוסף נויהאוז לאביו במסע הייסורים של צעדות המוות?

חלק ה
שחרור וחזרה לחיים
"אני בעצם עכשיו לבד"

עם שחרור האיזור שב **אברהם אביאל** לראדון על מנת לאתר את מי ששרדו מהקהילה. היו אלה הימים שבין ראש השנה ליום כיפור, והניצולים המעטים שנותרו התכנסו יחדיו לתפילת יום הכיפורים. אברהם מתאר את התפילה המרגשת ואת הקושי הנפשי שחש בשעה ששימש כשליח ציבור.

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

לאחר ששבו ללודז' בחיפושיהם אחר בנות המשפחה, הגיעו **ישראל אבירם** ואביו לגרמניה בדרכם לארץ-ישראל. השניים המשיכו לחפשן גם שם ואיתרו ברשימות הקרובים את הניה, אחותו של ישראל. את רגע המפגש של ישראל ואחותו הם חלקו עם ניצולים נוספים שביקשו לקחת בו חלק.

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

לאחר שעלה ארצה, גויס **יוסף נויהאוז** לפלמ"ח ולחם במלחמת השחרור. יוסף מתאר את מחויבותו לחבריו לקרב ואת מסירותו לתפקידו כחובש.

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

ערבות יהודית
קודם השואה

היחיד והיחד
בשנות השואה

בדידות בבריחה
ובמסתור

מחנות

שחרור וחזרה
לחיים

דיון:

- מתוך עדותו של ישראל אבירם נראה כי גבולות "היחיד" ו"היחד" טושטשו לאחר השחרור. דונו בעניין זה.
- לאור השיעור שבו נידונו סוגיות של יחיד במאבק על שמירת היחד, כיצד התמודדו הניצולים עם הריק שנוצר בעקבות השואה?

סיכום:

כפי שראינו, לאחר שנותרו יחידים, ניצולים רבים החלו לשקם את חייהם, חיפשו קרובים, מצאו בני זוג והקימו משפחות. יחידים אלו יצרו "יחד" חדש, בעוד שלרוב לא נותר מה"יחד" שקדם למלחמה אלא זיכרון בלבד. רבים מהם היו עסוקים בהנצחת אותו "יחד" שאבד - הנצחת הקהילה והמשפחות.

בחייהם החדשים ביקשו להקים משפחות וקהילות חדשות, אך ניתן לומר כי הצורך ב"יחד" האבוד הוא העניק לרבים מהם את הכח להילחם למען מטרה היוצאת מגבולות המשפחה והקהילה אל המרחב הציבורי של העם היהודי.